

УДК 338.439.5

С. О. Кобернюк,
старший викладач кафедри маркетингу,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет
О. В. Никитюк,
старший викладач кафедри маркетингу,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет
О. В. Кравець,
старший викладач кафедри маркетингу,
Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ УМОВ ФОРМУВАННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

S. Kobernyuk;
O. Nikityuk;
O. Kravets;
teachers of the Dnipropetrovsk state agrarian-economic university

RESEARCHING FORMING TERMS OF MARKET INFRASTRUCTURE OF THE AGRICULTURAL PRODUCTION

Узагальнено теоретичні підходи до встановлення функціональних складових інфраструктури аграрного ринку України. Визначено стримуючі чинники формування інфраструктурних елементів. Проаналізовано основні напрями вирішення вказаних проблем.

Generalized theoretical going near establishment of functional constituents of infrastructure of agrarian market of Ukraine. Certainly retentive factors of forming of infrastructural elements. Basic directions of decision of the indicated problems are analysed.

Ключові слова: інфраструктура ринку, аграрний бізнес, сільськогосподарська продукція, біржа, державна політика.

Key words: market infrastructure, agrarian business, agricultural produce, exchange, public policy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Інфраструктурна ланка товарних ринків в Україні відіграє надзвичайно важливу роль як сегменту, відповідального за фінансово-логістичне обслуговування інших секторів. Ефективний розвиток сировинного та виробничого секторів товарних ринків забезпечується у першу чергу за рахунок належного відтворення інвестованого капіталу шляхом організованого просування товарів до споживачів та раціонального розподілу зворотних фінансових потоків. Особливої актуальності проблема відтворення інвестиційного потенціалу підприємств реального, зокрема продовольчого, сектору економіки України набуває в сучасних умовах фактичної самоокупності інвестиційного процесу, коли одним з головних джерел капіталовкладень залишаються власні кошти підприємств.

Україна з її надзвичайно сприятливими кліматичними умовами та родючими землями має необхідні передумови для ефективного розвитку агросектору. Однак відсутність ефективно-

го ринку збуту сільськогосподарської продукції стримує можливості аграрних підприємств та інших господарств в нарощуванні продуктивності та обсягів виробництва. Тому актуальним питанням стає створення ефективної чи трансформація діючої інфраструктурної ланки, особливо на ринках стратегічно важливої продукції з метою організації роботи ефективних оптових операторів, спроможних забезпечувати в необхідних обсягах реалізацію продукції, відтворення інвестованих коштів та сприяти втіленню в життя державної регуляторної політики.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питання, пов'язані з розвитком ринкової інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції, знайшли відображення в працях таких науковців, як Дж. Трейсі-Уайт, Р. Корінець, М. Белявцев, І. Кириленко, Ю. Коваленко, П. Саблук, А. Тарасюк, О. Ярмоленко та інших фахівців.

Маловивченими залишаються питання створення та забезпечення ефективного функціонування в Україні регіональних оптових ринків, товарних бірж, агроторгових домів та інших інфраструктурних елементів ринку сільськогосподарської продукції з урахуванням вітчизняних економічних реалій та зарубіжного досвіду, що обумовило вибір напряму даного дослідження.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Основними завданнями проведеного дослідження виступили:

— розкриття сутності та складу інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції в Україні;

— характеристика і визначення ролі основних складових ринкової інфраструктури в аграрному секторі;

— аналіз ключових стримуючих чинників інфраструктурного забезпечення збуту продукції сільського господарства і напрямів вирішення нагальних проблем.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Продукція сільськогосподарського виробництва має свою специфіку, що вимагають використання особливих умов реалізації сировини, готового продукту, організовану взаємодію з усіма учасниками збутового процесу. У аграріїв об'єктивно виникає необхідність скористатись послугами та працею спеціалізованих комерційних структур, що дає змогу зосередити зусилля лише на основній діяльності, вивільнитись від невластивих функцій або від функцій, для виконання яких їм бракує досвіду. В Україні необхідно розвивати інфраструктуру ринку сільськогосподарської продукції, покликану забезпечити прозору стабільну взаємодію всіх ринкових суб'єктів, вільне просування продукції, упереджувати цінові ризики та виявляти реальні ціни, що сприятиме збільшенню доходів сільськогосподарських підприємств [1].

Інфраструктура складається з галузей, які надають суб'єктам господарської діяльності матеріальні й нематеріальні послуги, забезпечують їх ефективне функціонування в ринкових умовах.

Інфраструктура ринку сільськогосподарської продукції — це сукупність галузей, що обслуговують ринок і забезпечують безперервність його функціонування, створюючи умови нормального просування продукції від виробника до споживача й у такий спосіб формування ринкових відносин на усіх стадіях виробництва, розподілу, обміну та споживання [2].

Призначення ринкової інфраструктури полягає у створенні належних умов для ефективного функціонування продовольчого ринку, забезпеченні стабільної та прибуткової роботи аграрних підприємств внаслідок зниження підприємницького ризику і вивільнення безпосередніх виробників сільськогосподарської продукції від невластивих їм функцій. Саме інфраструктура, вдосконалюючи взаємовідносини і взаємозв'язки, створює умови для переходу підприємств та агропромислового комплексу в цілому на якісно вищий організаційний рівень розвитку.

Усю ринкову інфраструктуру, відповідно до взаємодії її елементів із господарюючими структурами на шляху просування товару від виробника до споживача, доцільно поділити на три підсистеми:

- кредитно-фінансову;
- інформаційно-організаційну;
- регульовальну.

До кредитно-фінансової підсистеми належать ті елементи інфраструктури, що обслуговують сферу нематеріальних послуг. Це комерційні банки, страхові, лізингові організації та факторингові компанії.

До інформаційно-організаційної підсистеми належать ті, які забезпечують просування товару на ринку. Це торговельні дома та палати, біржі, гуртово-роздрібні організації, аукціони, виставки, брокерські контори, маркетингові, консалтингові, юридичні й аудиторські компанії, підприємства оперативного зв'язку, рекламні агенції тощо.

До регульовальної підсистеми відносять владні структури, податкові, митні та інші державні органи, асоціації підприємців, громадські організації [5].

Елементи інфраструктури в створенні умов просування сільськогосподарської продукції до споживача, забезпечення розвитку й ефективного функціонування ринку набувають особливого значення. Адже, незважаючи на позитивні зрушення, які останнім часом відбулися на ринку сільськогосподарської продукції, пов'язані з приватизацією заготівельних і переробних підприємств, а також підприємств торгівлі, формування ефективної пропозиції на ньому, особливо продукції галузі рослинництва, гальмується незадовільним функціонуванням каналів її розповсюдження. Наявна частина інфраструктури потребує не лише структурного вдосконалення, а й зміни форми діяльності у прискоренні реалізації сільськогосподарської продукції та скороченні втрат і затрат.

На інфраструктуру ринку сільськогосподарської продукції покладаються важливі функції: опосередкувати взаємини ринкових суб'єктів, забезпечити безперебійність господарських зв'язків і руху продукції та фінансових ресурсів, а також регулювання їх потоків, здійснення фінансового і правового контролю. Інфраструктура акумулює інформацію, яка надходить від постачальників, партнерів, конкурентів, споживачів, і передає її виробникам, пов'язуючи виробництво, посередництво і споживання в єдиний комплекс.

Чинне законодавство країни, яке нормативно забезпечує функціонування ринкових відносин, з одного боку, регламентує поведінку господарюючих суб'єктів, а також діяльність інституційних елементів інфраструктури. З іншого боку, повідомлення про внутрішні процеси в глибинах інфраструктури є джерелом інформації зворотного зв'язку між нею й економічною системою, що й забезпечує її функціонування.

З урахуванням призначення і складу інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції на неї покладено наступні функції:

- правове, інформаційне і фінансове забезпечення;
- мобілізація ресурсів підприємств та підвищення їх оборотності;
- гармонізація взаємодії учасників ринку;
- підвищення оперативності й ефективності діяльності ринкових суб'єктів;
- підтримка і стимулювання конкуренції;
- сприяння впровадженню прогресивних методів і форм реалізації продукції;
- розвиток міжнародного обміну і підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Реалізація визначеної кількості певного виду і високої якості сільськогосподарської продукції, упорядкування цін, створення прозорої системи реалізації сільськогосподарської продукції, правовий і економічний захист виробників можливі з використанням різних елементів ринкової інфраструктури. Її складовими є товарні біржі, гуртові ринки, торгові доми, маркетингові обслуговуючі кооперативи, заготівельні пункти, транспортні організації.

Біржа — це місце, де оперативно укладаються угоди для партнерів купівлі-продажу товарів. Вона є організаційною формою ринку, на якому відбувається вільна торгівля, кулівля-продаж цінних паперів, валюти та масових товарів, що реалізують за стандартами або зразками. Особливу роль у розвитку ринкових відносин і забезпечення вільного та прозорого

просування сільськогосподарської продукції від товаровиробника до споживача відіграють товарні біржі. Вони діють на основі самокупності з метою надання посередницьких послуг із укладенням торгових угод, упорядкування торгівлі товарами, регулювання торгових операцій і розв'язання торгових спорів, збирання і публікації відомостей про стан виробництва й інших факторів, які впливають на ціни. Це комерційне підприємство, що організовує ринок однорідних товарів (зерно, цукор) може бути публічним або приватним.

Товарна біржа характеризується такими рисами:

- здійснення купівлі та продажу не товарів як таких, а контрактів на їх поставку;
- продаж контрактів лише на стандартизовані види товарів, тобто такі, що можуть бути продані великими партіями за зразками або технічним описом;
- регулярність торгів, яка дає змогу зосередити на біржі велику кількість покупців та продавців і виявити ринкові ціни;
- вільна купівля і продаж контрактів та дія, ринкових цін, що формуються під впливом реального співвідношення попиту та пропозиції;
- здійснення торгів за єдиними біржовими правилами;
- активна й безпосередня участь у торгах біржових посередників;
- наявність типізації, контрактів і мінімальних поставок, що спрощує ведення торгів.

Як засвідчує світова практика, біржі є простою і класичною структурою узгодження відповідності попиту та пропозиції, репрезентативних ринкових цін, навколо котрих відбувається узгодженість взаємозв'язків і дій між виробниками та споживачами.

Важливу роль у просуванні сільськогосподарської продукції відіграють гуртові ринки. Гуртовий ринок — це місце, де формуються великі партії сільськогосподарської продукції для перепродажу її іншим підприємствам. Система гуртових ринків має опиратись на розвинену мережу інфраструктури аграрного ринку в сільській місцевості, де виробляють продовольство і формують первинні ланки його заготівлі, збуту та просування до регіональних і національних ринків. Вона має стати основою запровадження засад вільного і прозорого ціноутворення з обов'язковим застосуванням ринкових механізмів державного регулювання.

Аукціони — форма продажу у визначений час і у конкретному місці товарів, попередньо виставлених для ознайомлення. Зазвичай ці

товари користуються підвищеним попитом, і продавець несе обмежену відповідальність за їх якість. Для сільськогосподарських товаровиробників аукціони використовуються здебільшого для продажу реальних товарів — сортового насіння, племінної худоби, птиці.

Важливим елементом у просуванні сільськогосподарської продукції на біржовому ринку могли б стати агроторгові доми, котрі б забезпечили основний потік її продажу.

Агроторговий дім — це комерційна структура, що займається закупівлею товарів у виробників переважно своєї країни і перепродажем їх переробним підприємствам, посередницьким структурам. Вони можуть здійснювати торгівлю сільськогосподарською та промисловою продукцією, зокрема реалізують насіння, добрива, засоби захисту рослин і под.

Основною перевагою агроторгових домів є те, що їх діяльність зосереджена в окремому регіоні, який має особливості розвитку і характерний спеціалізацією підприємств на виробництві певних видів продукції. За таких умов вони здатні координувати дії товаровиробників, накопичувати та реалізовувати сільськогосподарську сировину через систему товарних бірж.

У ринкових умовах з високою конкуренцією та низьким рівнем розвитку інфраструктури сільськогосподарських товаровиробників розвиваються кооперативні відносини у сфері реалізації продукції. Створення заготівельно-збутових кооперативів дає їм можливість ретельно відстежувати рух своєї продукції від виробництва до реалізації, контролювати ситуацію на ринку, уникати впливу посередницьких комерційних структур. Функціонування кооперативу, створеного самими товаровиробниками, на практиці є продовженням їх виробничої діяльності з забезпеченням вигідних умов реалізації продукції.

Проведені дослідження дозволили сформулювати перелік причин, які стримують розвиток ринків сільськогосподарських товарів, а відтак і продовольчих товарів. На поточному етапі у агросекторі найбільш проблемним є застаріла інфраструктура та недосконала логістика товаропотоків [3]. Як на національному, так на регіональних рівнях спостерігаються невисокі темпи розвитку ринкової інфраструктури. Найбільшою є потреба у послугах, котрі надають банки, комерційні посередники, страхові компанії. Проте вони неспроможні повністю задовольнити інтереси суб'єктів сільськогосподарського ринку, а рівень розвитку інших елементів інфраструктури не здатний у повній мірі задовольнити збутові потреби виробників.

На сучасному етапі через біржову систему в Україні здійснюється мізерна частина угод з реалізації сільськогосподарської продукції. Основною причиною недостатньої зацікавленості біржовою торгівлею сільськогосподарських товаровиробників є їх труднощі в зберіганні готової продукції та надання переваг фактору термінового одержання готівкових грошей.

Агроторговим домам легше здійснювати товарно-грошові розрахунки, беручи до уваги інтереси товаровиробників і споживачів сільськогосподарської продукції. Однак ефективність функціонування агроторгових домів через недосконалість нормативно-правової бази та невідпрацьованість економічного механізму їх діяльності призводить до недовіри товаровиробників до цієї структури і небажання реалізувати їм свою продукцію.

У процесі формування елементів інфраструктури ринку сільськогосподарської продукції велике значення має поєднання ринкового механізму з державним регулюванням. Воно може здійснюватися економічними, інфраструктурно-орієнтованими, законодавчими й адміністративними методами [4]. На жаль, варто констатувати той факт, що вітчизняна державна політика в напрямі розвитку інфраструктури сільськогосподарського ринку не відзначається системністю і послідовністю.

У країнах з розвинутою економікою гуртові ринки, біржі, торгові доми виступають дієвими і авторитетними учасниками ринкових відносин. Збут сільськогосподарської продукції в Україні здійснюється переважно через торгових посередників (трейдерів) або ж переробним підприємствам. Монополізація ринків закупівлі сільськогосподарської сировини і переробної промисловості призвела до того, що досить часто продукція закуповується за цінами, нижчими за собівартість. Кошти від переробних підприємств та торговельних організацій надходять до виробників із запізненням. Зростає заборгованість сільськогосподарських підприємств постачальникам. Посилюються тенденції відмови від послуг інших організацій та від покупки багатьох видів продукції для забезпечення поточних потреб. Власна грошова виручка не відшкодовує витрат на придбання пального, запасних частин, інших видів матеріальних затрат.

Одним з основних завдань державної політики на сьогодні є налагодження виробничо-економічних зв'язків між сільським господарством та галузями, що здійснюють переробку сільськогосподарської сировини, службами

виробничо-технічного обслуговування і матеріально-технічного забезпечення, торговими підприємствами. Розвиток інфраструктури дозволить розширити межі каналів розподілу продукції, збільшить варіативність збуту, сприятиме підвищенню конкуренції за можливість придбання сільськогосподарської продукції.

Становлення ринку сільськогосподарської продукції та його ефективне функціонування зумовлює необхідність організації управління ринковою інфраструктурою в контексті виробничої потреби, комплектності та цілісності організації самого ринкового середовища. Особливо важливою є потреба у створенні низки спеціалізованих страхових, банківських структур, агенцій з нерухомості й оцінки ризиків, агробірж, торгових домів, аукціонів, виставок, інформаційних і консалтингових компаній тощо. Інвестиційна підтримка інфраструктури дозволяє впровадити сучасні технології сприятиме зберіганню та накопиченню оптових партій надлишкової сільгосппродукції, що дасть змогу спрямовувати її потоки на експорт, і таким чином отримувати додаткові доходи, а також відмовитись від негативної практики стримування зростання обсягів виробництва сільгосппродукції з метою утримання її оптимальної внутрішньої ціни. Такий підхід до розвитку інфраструктури на загальнодержавному рівні беззаперечний і зумовлений масштабністю розвитку ринку сільськогосподарської продукції.

ВИСНОВКИ

Узагальнення результатів проведених досліджень дає підстави стверджувати те, що інфраструктура ринку сільськогосподарської продукції відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування системи товароруку держави. Організаційними елементами інфраструктури виступають кредитно-фінансова, інформаційно-організаційна, регульовальна підсистеми. В перспективі товарні біржі, гуртові ринки, торгові дома, маркетингові обслуговуючі кооперативи, заготівельні пункти, транспортні організації мають стати активними суб'єктами процесу взаємовигідного переміщення товару від виробника до споживача.

Ключовими стримуючими чинниками в розвитку інфраструктури вітчизняного ринку сільськогосподарської продукції виступають непослідовність державної політики в цій сфері, монополізація ринку посередницькими структурами і переробними підприємствами, ринкова інертність та недовіра до новостворених структур з боку виробників.

Формування ефективної інфраструктури ринку є комплексним процесом, що передбачає використання світового досвіду, врегулювання нормативної бази, стимулювання інвестиційних потоків, узгодження інтересів всіх учасників ринкових відносин, підвищення ділової мобільності виробників сільськогосподарської продукції.

Література:

1. Гладій М.В. Формування оптового ринку в Україні / М.В. Гладій // Економіка АПК. — 2007. — № 5. — С. 41—43.

2. Інфраструктура товарного ринку / Під ред. д-ра екон. наук, проф. І.В. Сороки. — К.: НМЦВО МОІН України; НВФ "Студцентр", 2002. — 608 с.

3. Лисюк В.М. Стратегія розвитку оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні / В.М. Лисюк // Економічні інновації. — 2011. — Випуск 43. — С. 151—160.

4. Присяжнюк М.В. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку) / М.В. Присяжнюк, М.В. Зубець, П.Т. Саблук та ін. / За ред. М.В. Присяжнюка, М.В. Зубця, П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.М. Федорова. — К.: Вид-во ННЦ ІАЕ, 2011. — 1008 с.

5. Цимбалюк Ю.А. Розвиток інфраструктури аграрного ринку в Україні // Збірник наукових праць Уманського НУ садівництва. — Ч. 2. Економіка. — Умань: Вид-во Уманського НУ садівництва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.udau.edu.ua/library.php/>

References:

1. Gladiy, M.V. (2007), "Forming of wholesale market is in Ukraine", The economy of agricultural complex, vol. 5, pp. 12—14.

2. Soroka, I.V. (2002), Infrastructura tovarnogo rinku [Infrastructure of commodity market], SMCVO MES Ukraine, Studcentr, Kyiv, Ukraine

3. Lisyuk, V.M. (2011), "Strategy of development of wholesale markets of agricultural produce is in Ukraine", Economchni innovacyi, vol. 43, pp. 151—160.

4. Prisyajnyuk, M.V. Zubec', M.V. and Sabluk, P.T. (2011), Agrarniy sektor ekonomici Ukrayini (stan i perspektivi rozvitku) [Agrarian sector of economy of Ukraine (state and prospects of development)], SEC IAE, Kyiv, Ukraine

5. Cimbalyuk, Y.A. (2013), "Development of infrastructure of agrarian market is in Ukraine", Economica, [Online], vol. 8, available at: <http://www.udau.edu.ua/library.php> (Accessed 05 May 2014).

Стаття надійшла до редакції 07.05.2014 р.